

مروری بر ابعاد و مؤلفه‌های معلم اثربخش و کارآمد در آموزش و پرورش

امین رضوانی^۱، مریم عرفانی جزئی^۲، فریدون پریش^۳

۱. دانشجوی دکتری تخصصی برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد میمه؛ عضو باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خمینی‌شهر، اصفهان، کارشناسی ارشد مشاوره، آموزگار رسمی آموزش و پرورش، ایران. (نویسنده مسئول).
۲. دانشجوی دکتری تخصصی برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد میمه؛ اصفهان، ایران، کارشناس آموزش ابتدایی اداره کل آموزش و پرورش استان اصفهان، ایران.
۳. کارشناس ارشد تکنولوژی آموزشی، دانشگاه اصفهان، ایران، آموزگار رسمی آموزش و پرورش، ایران.

فصلنامه راهبردهای نو در روان‌شناسی و علوم تربیتی، دوره سوم، شماره دهم، تابستان ۱۴۰۰، صفحات ۲۴-۱۲

چکیده

بدون شک معلم در تمام نظام‌های آموزشی دارای نقش کلیدی و اثرگذار است و انتظار جامعه از مدرسه و معلم این است که دانش آموزان را برای زندگی واقعی در جامعه فردا آماده کند. این موضوع باعث شده در سال‌های اخیر بهبود کیفیت آموزشی و داشتن معلمان واجد شرایط در سراسر جهان از جمله نظام آموزشی ایران مورد تأکید قرار گیرد؛ پژوهش‌های متعددی در زمینه ویژگی‌های معلم اثربخش در کشور انجام گرفته و از دسته‌بندی‌های مختلفی برای این پدیده استفاده شده است؛ هدف از انجام این پژوهش مروری بر ابعاد و مؤلفه‌های معلم اثربخش و کارآمد در آموزش و پرورش ایران و ارائه یک چارچوب جامع در این زمینه می‌باشد. روش تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی است. در این پژوهش ابعاد و مؤلفه‌های معلم اثربخش با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای مانند (مقالات، کتب، مجلات، نشریه‌ها، پایان‌نامه‌ها و نمایه‌های نوشته‌شده در این زمینه) استخراج شد. پژوهش حاضر از لحاظ ماهیت و هدف، کاربردی است و ضمن بیان مفهوم معلم اثربخش، به مهم‌ترین خصوصیات آن اشاره می‌کند. در پایان، کلیه عوامل شناسایی شده تحت چارچوبی جامع سازمان‌دهی شده است. به‌طور کلی اثربخشی معلمان به‌عنوان یکی از رویکردهای توانمندسازی آنان محسوب می‌گردد که می‌توان از بعد دانشی، بعد مهارتی، بعد نگرشی و بعد شخصیتی به‌عنوان شاخه‌های اصلی معلم اثربخش در ایران نام برد که هریک دارای زیرشاخه‌های فرعی متعددی هستند.

واژه‌های کلیدی: معلم اثربخش، معلم کارآمد، آموزش و پرورش.

مقدمه

بهبود کیفیت آموزشی و داشتن معلمان واجد شرایط در سال‌های اخیر در سراسر جهان مورد تأکید قرار گرفته است (استرانگ و همکاران^۱، ۲۰۱۱؛ فریک^۲، ۲۰۱۲؛ پآوری^۳، ۲۰۱۲). به‌طوری‌که در گزارش موسسه بین‌المللی برنامه‌ریزی آموزشی بسیاری از کشورها به‌منظور بهبود کیفیت آموزشی مهم‌ترین اقدام آموزش و پرورش خود را بر تربیت معلم اثربخش^۴ قرار داده‌اند (یونسکو^۵، ۲۰۱۵؛ به نقل از رزی و همکاران، ۱۳۹۶).

معلم اثربخش، معلمی است که با داشتن مهارت‌های صلاحیت‌های حرفه‌ای و اخلاق معلمی، زمینه برای یادگیری همه‌جانبه دانش آموزان فراهم آورده و از این طریق موجب پیشرفت هرچه بیشتر دانش آموزان در فرایند یادگیری می‌شود (بدو^۶، ۲۰۱۶). در دهه‌های اخیر اثربخشی معلمان به‌عنوان یکی از رویکردهای توسعه و توانمندسازی معلمان محسوب می‌گردد که موجب بهبود کیفیت آموزش شده است (طاهری و همکاران^۷، ۲۰۱۲). لذا معلم اثربخش به‌عنوان نقطه اتکای هر تغییر و تحولی یاد می‌شود، چراکه معلم اثربخش با اتکا به دانش و مهارت موردنیاز معلمی و داشتن شایستگی و صلاحیت‌های حرفه‌ای همواره به دنبال فراهم کردن موقعیت‌هایی برای ایجاد یادگیری در بین دانش آموزان است (اندرسون^۸، ۲۰۰۷).

بدون شک معلم در تمام نظام‌های آموزشی دارای نقش کلیدی و اثرگذار است و انتظار جامعه از مدرسه و معلم این است که جوانانی را برای زندگی واقعی در جامعه فردا آماده کند. لذا دانش، مهارت و توانایی‌های زنان و مردان آینده به دانایی، توانایی، صلاحیت، تلاش و احساس مسئولیت معلمان امروز بستگی دارد (قهرمانی، ۱۳۸۳)؛ بنابراین بسیار مهم و حیاتی است که شایسته‌ترین افراد برای حرفه معلمی به کار گمارده شوند. درواقع هر کشوری که معلمان اثربخش‌تر و شایسته‌تری داشته باشد آموزش و پرورش کارآمدتر و باکیفیت‌تری خواهد داشت. اثربخشی^۹ در فرهنگ لغت به معنی «اندازه اثر و اعمال» به کار می‌رود (شیرازی، ۱۳۸۳). رایبیز (۱۹۹۸) اثربخشی سازمان را به‌عنوان میزان کسب اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت با توجه به انتظارات ذینفعان، ارزیابی‌کنندگان و مرحله زندگی سازمانی تعریف می‌کند. باین‌حال؛ اغلب صاحب‌نظران اثربخشی را میزان و درجه رسیدن به اهداف سازمانی می‌دانند. با این شرایط، نظام آموزشی برای اینکه بتواند اثربخش باشد باید به سمت اهداف تعیین‌شده یعنی آماده کردن جوانان برای زندگی واقعی در جامعه حرکت کند و معلمان نیز به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر انسانی نظام آموزشی برای اثربخش بودن باید ابعاد و مؤلفه‌هایی داشته باشند (سبحانی نژاد و زمانی منش، ۱۳۹۱). در ارائه ابعاد و مؤلفه‌های معلم اثربخش، میان صاحب‌نظران اختلاف نظر وجود دارد که مروری بر ابعاد و مؤلفه‌های معلم اثربخش و کارآمد در آموزش و پرورش می‌تواند به ارائه چارچوبی جامع

¹ Strong, M, Gargani, J & Hacifazlioglu

² Frick

³ Pavri

⁴ Effective Teacher

⁵ Unesco

⁶ Badau

⁷ Taheri, Arefi, Pardakhtchi & Ghahremani

⁸ Anderson

⁹ Effectiveness

بدل شود. محققان در داخل کشور بیشتر بر شناسایی ویژگی‌های معلم اثربخش توجه داشته‌اند؛ همچنین مدل‌هایی که تاکنون در حوزه معلم اثربخش توسط پژوهشگران در تحقیقات صورت گرفته قبلی، ارائه شده است اگرچه ازلحاظ ساختاری به یکدیگر شبیه نیستند؛ اما ازلحاظ محتوایی دارای وجوه اشتراکی باهم هستند. باین حال عدم ارائه مدلی جامع بر اساس ابعاد و مؤلفه‌های مربوطه، از جوانب مغفول مطالعات صورت گرفته قبلی می‌باشند. از سوی دیگر توجه به معلم اثربخش مورد تأکید اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش کشور جمهوری اسلامی ایران است.

با توجه به تنوع ابعاد و مؤلفه‌ها در پژوهش‌ها و مطالعات قبلی، ارائه مدلی که دربرگیرنده تمامی ابعاد، مؤلفه‌ها، ویژگی‌ها و... باشد، ضروری به نظر می‌رسد؛ همچنین در راستای تأکیدات اسناد بالادستی، ارائه چنین مدلی بیش‌ازپیش احساس می‌گردد. ازاین‌رو، هدف عمده این پژوهش آن بوده که ضمن داشتن نگاهی جامع به ابعاد و مؤلفه‌های معلم اثربخش مطرح در مطالعات و پژوهش‌های صورت گرفته، مدلی جامع ارائه نماید.

مدل‌های ارائه شده در مورد موضوع

در ادبیات نظری مربوط به معلم اثربخش، برای تعریف و ارائه مدل معلم اثربخش معمولاً از مفهوم ابعاد^۱ و مؤلفه^۲ استفاده می‌شود. ابعاد، ناظر بر صلاحیت‌ها، نگرش‌ها، مهارت‌ها و رفتارهایی هستند که معلم اثربخش با کسب آن‌ها می‌تواند بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تأثیر بگذارد و مؤلفه اجزای سازنده، تشکیل‌دهنده و نشانگرهایی است که به هریک از ابعاد مربوط هست و بر اساس آن، ابعاد تبیین می‌گردند (استرانگ^۳، ۲۰۰۷).

در حوزه معلم اثربخش، صاحب‌نظران، مدل‌های متعددی ارائه داده‌اند، ازجمله اینکه در مدل ترهرن^۴ (۲۰۱۰) بعد ویژگی‌های شخصیتی معلم اثربخش بر ویژگی مدیریتی و سازمان‌دهی کلاس درس اثرگذار است. از نظر لوی و مینگ^۵ (۲۰۰۹) اخلاق معلم اثربخش و مهارت‌های حرفه‌ای بر میزان یادگیری دانش‌آموزان مؤثر است. مدل هانتلی^۶ (۲۰۰۸) معلم اثربخش را در سه زمینه دانش حرفه‌ای، عمل حرفه‌ای و تعهد حرفه‌ای دسته‌بندی کرده است. دانش حرفه‌ای در ارتباط با دانش محتوا، شناخت دانش‌آموز و آگاهی از تدریس و یادگیری است. عمل حرفه‌ای از طراحی یادگیری، ایجاد محیط یادگیری و ارزشیابی یادگیری ایجاد شده است و تعهد حرفه‌ای متأثر از یادگیری حرفه‌ای، مشارکت، رهبری، ارزش‌ها، ارتباطات است.

استرانگ (۲۰۰۷) ضمن تبیین ابعاد معلم اثربخش معتقد است که پیش‌شرط‌های تدریس مؤثر (توانایی گفتاری، دانش تدریس و یادگیری، دانش درباره موضوع درسی و تجربه تدریس) بر ابعاد معلم اثربخش ازجمله مدیریت و سازمان‌دهی کلاس درس، برنامه‌ریزی برای تدریس، اجرای تدریس و نظارت بر پیشرفت دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارد.

¹ Dimensions

² Components

³ Strange

⁴ Trehearn

⁵ Lui & Meng

⁶ Huntly

در مدل دانشکده معلمان دانشگاه کوئینزلند^۱ سه عامل به هم پیوسته که شامل تدریس و یادگیری، ارتباطات حرفه‌ای و رشد حرفه‌ای است بر میزان پیشرفت تحصیلی تأثیر می‌گذارند. بر طبق مدل دارلینگ هاموند و برنسفورد^۲ (۲۰۰۶) چگونگی یادگیری و توسعه فراگیران مشروط به دانش محتوا و مهارت تدریس معلمان است. در مدل کاستر، مایک، فرید و تئو^۳ (۲۰۰۵) صلاحیت‌های حرفه‌ای بر ارتباطات و سازمان‌دهی کلاس درس تأثیر می‌گذارد. بر اساس مدل دانشکده معلمان دانشگاه کلمبیا^۴ دانش عمیق از موضوعات مورد تدریس، بر مهارت‌های تدریس تأثیر و مهارت‌های تدریس نیز بر سنجش، ارزشیابی و یادگیری مادام‌العمر تأثیر می‌گذارند (هانتلی، ۲۰۰۸). مدل مک آردل و کوتز^۵ (۲۰۰۳) دارای سه عامل اصلی مهارت‌های تدریس، ویژگی‌های حرفه‌ای معلم و جو کلاس که این عوامل توأم باهم بر پیشرفت دانش آموزان اثر می‌گذارند (رزی و همکاران، ۱۳۹۶).

بر طبق مدل مون^۶ (۲۰۰۲) سه عامل اصلی معلم اثربخش، خصوصیات حرفه‌ای، مهارت‌های تدریس و شرایط کلاسی می‌باشند که عامل خصوصیات حرفه‌ای و مهارت‌های تدریس به نحوه روی آوردن معلمان به شغل خود بستگی دارند؛ خصوصیات حرفه‌ای الگوهای در حال پیشرفت رفتاری هستند که در مجموع فرد را برای انجام امور تحریک می‌کنند درحالی‌که مهارت‌های تدریس قابل یادگیری‌اند. از سوی دیگر شرایط کلاسی یک عامل بروندادی تلقی می‌شود و به معلمان کمک می‌کند تا احساس شاگردان درباره شرایط خلق‌شده توسط معلم که انگیزش بازیگری آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد را درک کنند.

بررسی مطالعات داخل ایران، حاکی از آن است که تاکنون مدلی به این شیوه در خصوص معلم اثربخش ارائه نگردیده است؛ اما تحقیقاتی زیادی در خصوص شناسایی ویژگی‌های معلمان اثربخش، کارآمد، ابعاد، خصوصیات و ... صورت پذیرفته است.

روش پژوهش

هدف از پژوهش حاضر، مروری بر ابعاد و مؤلفه‌های معلم اثربخش و کارآمد در آموزش و پرورش ایران و ارائه چارچوبی جامع در این زمینه است. این پژوهش از لحاظ ماهیت و هدف، کاربردی و از لحاظ روش تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی است که اطلاعات آن از طریق بررسی (مقالات، کتب، مجلات، نشریه‌ها، پایان‌نامه‌ها و نمایه‌های نوشته‌شده در این زمینه) جمع‌آوری شده است. در این پژوهش، ابتدا منابع متعدد و مختلف مرتبط، شناسایی شده و مورد بررسی اجمالی قرار گرفت. سپس پژوهش‌هایی که معتبر بودند و ارتباط تنگاتنگی با موضوع داشتند، شناسایی و انتخاب شدند. از ملاک‌های این انتخاب می‌توان به میزان ارتباط محتوا با موضوع مورد بررسی و به‌روز بودن آن اشاره کرد.

^۱ Queensland College of Teacher

^۲ Darling - Hammond & Bransford

^۳ Koster, Bob; Mieke, Brekelmans; Fred, Korthagen & Theo, Wubbels

^۴ British Columbia College of Teacher

^۵ McArdle, K., & Coutts

^۶ Moon

یافته‌های پژوهش

آخرین نتایج به‌دست‌آمده در کشور نشان می‌دهد نظام آموزشی برای اینکه بتواند اثربخش باشد باید به سمت اهداف تعیین‌شده یعنی آماده کردن جوانان برای زندگی واقعی در جامعه حرکت کند و معلمان نیز به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر انسانی نظام آموزشی برای اثربخش بودن باید ابعاد و مؤلفه‌هایی داشته باشند.

با توجه به این موضوع پس از مطالعه و بررسی پژوهش‌ها از سال ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۹ در مورد معلمان اثربخش، تعدادی از تحقیقات که از آن‌ها به‌عنوان ویژگی‌ها و خصوصیات معلمان اثربخش و کارآمد در امر آموزش نام‌برده شده است، شناسایی و استخراج شد. مجموع پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه و نتایج آن‌ها، در جدول (شماره ۱) آمده است.

لذا باید ضمن احساس نیاز، قضیه را جدی تلقی کرد و ابعاد و مؤلفه‌هایی که موجب بروز پیامد دروند آموزش می‌گردند شناسایی شوند. همچنین با تلفیق نتایج پژوهش‌های فوق در چارچوبی جدید و حذف موارد تکراری، می‌توان به چارچوبی تقریباً جامع دست‌یافت.

جدول ۱. یافته‌های پژوهشی (ابعاد و مؤلفه‌های معلم اثربخش و کارآمد در پژوهش‌ها)

ردیف	سال	محقق	عنوان	نتایج
۱	۱۳۹۶	رزی، جمال؛ امام‌جمعه، محمدرضا و احمدی، غلامعلی	ارائه مدلی برای معلم اثربخش و بررسی تناسب آن با استلزامات اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش ایران	✓ صلاحیت‌های حرفه‌ای ✓ ویژگی‌های شخصیتی ✓ مدیریت کلاس درس ✓ مهارت‌های تدریس ✓ نظارت و پایش ✓ ارزشیابی
۲	۱۳۹۱	سبحانی نژاد، مهدی و زمانی منش، حامد	شناسایی ابعاد معلم اثربخش و اعتبار سنجی مؤلفه‌های آن توسط دبیران دوره متوسطه شهر یاسوج	✓ ابعاد شخصیتی ✓ ارزشیابی ✓ تدریس ✓ مدیریت کلاس درس
۳	۱۳۹۴	بشیری حدادان، کلثوم	ادراک دانش آموزان از ویژگی‌های معلم کارآمد؛ یک بررسی پدیدار شناختی	✓ ویژگی‌های شخصیتی ✓ مدیریتی ✓ تدریس ✓ ارزشیابی

۴	۱۳۹۸	اسمعلى پور، مرتضى و عبداللهى، شهداد	تبیین روایات دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان در خصوص عوامل مؤثر در مدیریت کارآمد کلاس درس	۱. ویژگی‌ها فردی ✓ منش معلمی ✓ منش غیر معلمی ۲. کارکردهای معلمی ✓ نظم ✓ مهارت معلمی ✓ مهارت ارتباطی ✓ دانش معلمی
۵	۱۳۹۴	زمانی، رؤیا و آهنگری، سعیده	ویژگی‌های یک معلم زبان انگلیسی کارآمد از دیدگاه دانشجویان	✓ مهارت انگلیسی ✓ دانش آموزشی ✓ مهارت‌های سازمان‌دهی و ارتباطی ✓ مهارت‌های اجتماعی-نفسانی ✓ توانایی برقراری روابط مناسب با دانش آموزان ✓ توانایی ایجاد اعتمادبه‌نفس در دانش آموزان ✓ توانایی برقراری انضباط در کلاس
۶	۱۳۹۴	بادپر، رؤیا و قاسمی، مریم	مروری بر عوامل تقویت‌کننده کارایی معلم	✓ ویژگی‌های شخصیتی ✓ علمی ✓ مهارتی
۷	۱۳۸۸	پورظهير، امين فر و باقري	بررسی و مقایسه اثربخشی معلمان جذب‌شده از نهضت سوادآموزی و معلمان جذب‌شده از آموزش عالی و مراکز تربیت‌معلم در دوره ابتدایی	✓ ارتباط مؤثر با یادگیرندگان ✓ داشتن توان تدریس زیاد ✓ علاقه‌مندی به تدریس ✓ درگیر کردن یادگیرندگان در فرایند تدریس

۸	۱۳۸۸	عقیلی	بررسی ویژگی‌های معلم اثربخش از دیدگاه معلمان و دانش آموزان پسرانه مقطع متوسطه شهر نور	<ul style="list-style-type: none"> ✓ حسن خلق و متانت رفتار ✓ مخاطب شناسی ✓ داشتن برنامه و نظم ✓ روش تدریس متناسب ✓ مهارت‌های پرورشی
۹	۱۳۷۷	محمودی	بررسی ویژگی‌های معلم اثربخش	<ul style="list-style-type: none"> ✓ بعد شخصیتی ✓ الگوی تدریس ✓ کلاس درس
۱۰	۱۳۷۹	نیکنامی	مقایسه ویژگی‌های معلمان خوب و اثربخش	<ul style="list-style-type: none"> ✓ القای احساس اعتماد به نفس ✓ برانگیختن حس کنجکاوی ✓ قدرت تفکر و تعقل ✓ جلوگیری از گریز دانش آموز از کلاس درس ✓ استفاده از روش‌های تدریس متنوع ✓ داشتن طرح درس ✓ تقویت جو دوستانه در کلاس ✓ برقراری ارتباط با دانش آموزان
۱۱	۲۰۱۰	ترهرن، ماری	Practicing What We Teach: Effective Professional Development For Educators	<ol style="list-style-type: none"> ۱. ویژگی‌های شخصیتی <ul style="list-style-type: none"> ✓ احساس مسئولیت کردن ✓ شوخ طبعی و بذله‌گویی ۲. مدیریت کلاس درس <ul style="list-style-type: none"> ✓ حضور و غیاب به موقع دانش آموزان ۳. مهارت‌های تدریس <ul style="list-style-type: none"> ✓ ارائه دروس به شکل پرسش و پاسخ ✓ آغاز مناسب درس و نتیجه‌گیری صحیح ✓ تجربه تدریس و آموزش ۴. نظارت و پایش

✓ تقسیم‌کار بین اعضا و نظارت بر گروه				
۱. ویژگی‌های شخصیتی ✓ عطف و مهربانی با دانش آموزان ✓ احترام گذاشتن به همه دانش آموزان ✓ داشتن انتظارات بالا از دانش آموزان ۲. مدیریت کلاس درس ✓ وقت‌شناسی و حضور به‌موقع در کلاس ✓ نظم و ترتیب دانش آموزان در کلاس ✓ ایجاد جو دوستانه در کلاس درس ۳. مهارت‌های تدریس ✓ ارائه درس به‌صورت روشن و قابل فهم ✓ علاقه و اشتیاق به تدریس ✓ تجربه تدریس و آموزش ۴. ارزشیابی ✓ پاداش به دانش آموزان بر اساس تلاش ✓ پاسخگو بودن به دانش آموزان ۵. نظارت و پایش ✓ تعامل و ارتباط با دانش آموزان ✓ درگیر کردن دانش آموزان با موضوعات ✓ تقسیم‌کار بین اعضا و نظارت بر گروه	Qualities of Effective Teachers (2ND ED)	استرانگ	۲۰۰۷	۱۲
۱. ویژگی‌های شخصیتی ✓ احساس مسئولیت کردن ✓ داشتن روحیه انتقادپذیری و منعطف ✓ شوخ طبعی و بذله‌گویی ۲. صلاحیت‌های حرفه‌ای ✓ دانش حرفه‌ای	Teachers' Work: Beginning Teachers	هانتلی	۲۰۰۸	۱۳
۱. ویژگی‌های شخصیتی	Perceptions of Teachers, Students,	لوی و مینگ	۲۰۰۹	۱۴

✓ با کنایه و طعنه صحبت نکردن ۲. صلاحیت‌های حرفه‌ای ✓ مهارت‌های حرفه‌ای	and Parents of the Characteristics of Good Teachers: A Cross-Cultural Comparison of China and the United States			
۱. مهارت‌های تدریس ✓ علاقه و اشتیاق به تدریس ✓ بهره‌گیری از وسایل کمک‌آموزشی ۲. ارزشیابی ✓ ارزیابی تکوینی (مداوم) دانش آموزان ۳. نظارت و پایش ✓ تعامل و ارتباط با دانش آموزان ✓ تلاش برای تقویت انگیزش دانش آموزان	Effective teaching in science: A review of literature	کیمر	۲۰۰۷	۱۵
✓ ویژگی‌های علمی و تخصصی ✓ مهارت تدریس ✓ مهارت ارزشیابی ✓ مهارت مدیریت و رهبری کلاس درس	شناسایی مؤلفه‌های معلم اثربخش تربیت‌بدنی و ارزیابی وضعیت آن در مدارس شهر زنجان	خوئینی، پریسا؛ جوادی پور، محمد و روحی میترا	۱۳۹۸	۱۶
✓ صلاحیت‌های عمومی-فردی ✓ افکار و اندیشه‌های معلم ✓ صلاحیت‌های مهارتی ✓ توجه به مراحل تدریس و فعالیت‌های آموزشی معلم و شاگرد ✓ ترکیب ارزش‌ها و صفات نیک اخلاقی با مسائل آموزشی	ویژگی‌های معلم اثربخش قرآن و حدیث در نظام جامع آموزه‌های اسلامی	قبادپور، محبوبه و جبلی، حسین	۱۳۹۶	۱۷
✓ داشتن سواد رسانه	آموزش سواد رسانه‌ای در برنامه‌های آموزش ضمن خدمت معلمان: ضرورت	جعفرزاده، محمد رحیم و حاجی عرب، سمیرا	۱۳۹۵	۱۸

	تربیت معلم اثربخش در قرن بیست و یکم			
۱۹	۱۳۹۵	بیاوارا، حمیده و رشیدآبادی، زکیه	صلاحیت‌های معلم اثربخش با توجه به سیره‌ی رضوی	✓ صلاحیت‌های عمومی ✓ صلاحیت‌های مهارتی ✓ صلاحیت‌های عاطفی
۲۰	۱۳۹۳	رزی، جمال؛ امام‌جمعه، محمدرضا	الگوی معلم اثربخش پدیده‌ای مغفول در بهبود کیفیت یاددهی - یادگیری دوره ابتدایی	✓ ویژگی‌های روان‌شناختی ✓ ویژگی‌های اخلاقی ✓ ویژگی‌های شخصیتی ✓ مدیریت کلاس درس ✓ ارزشیابی
۲۱	۱۳۸۸	نیکنامی، مصطفی؛ کریمی، فریبا	صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان آموزش عمومی و ارائه چارچوب ادراکی مناسب	✓ دانش پداگوژی ✓ خودشناسی ✓ مهارت تدریس ✓ برقراری ارتباط ✓ کار تیمی ✓ فناوری ✓ ارزشیابی ✓ تفکر خلاق ✓ تفکر انتقادی ✓ حل مسئله ✓ یادگیری مادام‌العمر ✓ خودباوری و دگر باوری مثبت ✓ دمکراسی ✓ دانش‌آموز محوری

نتیجه‌گیری

بدون شک یکی از مهم‌ترین نیازهای نظام آموزشی هر کشور در سراسر جهان از جمله ایران، برخورداری از معلمانی اثربخش و کارآمد است. در صورت دستیابی نظام‌های آموزشی به این مهم، پیشرفت چشمگیر آموزش و پرورش و بهبود فرآیند یاددهی-یادگیری قابل‌تصور است. این مهم اتفاق نخواهد افتاد مگر با آگاهی و شناخت دقیق از وضعیت موجود، ترسیم دقیق و روشن از وضعیت مطلوب و سپس اتخاذ تصمیمات اصولی منطقی به‌منظور دستیابی به وضعیت مطلوب. واضح و مبرهن است که اولین گام برای دستیابی به این مهم، شناسایی و دسته‌بندی مؤلفه‌ها و ابعاد معلمان اثربخش و کارآمد می‌باشد.

در همین راستا و با توجه به یافته‌های پژوهش، سعی شده است تا چارچوبی جامع در زمینه ابعاد و مؤلفه‌های معلمان اثربخش و کارآمد تهیه شود که در جدول (شماره ۲) قابل‌مشاهده است. به‌طورکلی در این چارچوب می‌توان از بعد دانشی، بعد مهارتی، بعدی نگرشی و بعد شخصیتی به‌عنوان شاخه‌های اصلی یک معلم اثربخش و کارآمد نام برد که هریک دارای زیرشاخه‌های متعددی هستند.

این نکته را نباید فراموش کرد که میان این ابعاد رابطه‌ای دیالکتیک و چند سویه برقرار است. در نتیجه لازم است همه ابعاد مورد توجه و تمرکز کافی قرار گیرند.

در پایان با توجه به اهمیت موضوع از یکسو و ضرورت انجام اقدامات لازم جهت افزایش توانمندی معلمان از سوی دیگر، نیاز به انجام پژوهش‌های متعددی در زمینه‌های مرتبط احساس می‌شود. در همین راستا پیشنهاد می‌شود که:

- مطالعاتی گسترده و تطبیقی در زمینه چگونگی اثربخشی معلمان در ابعاد ذکر شده صورت پذیرد و راهکارهایی علمی پیشنهاد شود؛ همچنین مطالعاتی کاربردی در زمینه مشکلات و موانع اثربخش و کارآمد بودن معلمان در ابعاد ذکر شده صورت پذیرد و راهکارهایی بومی و عملیاتی که با توجه به وضعیت حال حاضر، قابلیت اجرا داشته باشند پیشنهاد شود.

جدول ۲. چارچوب جامع از (ابعاد و مؤلفه‌های معلم اثربخش و کارآمد)

چارچوب جامع از ابعاد و مؤلفه‌های معلم اثربخش و کارآمد	بعد دانشی	✓ دانش پداگوژی ✓ دانش انگلیسی ✓ سواد رسانه‌ای ✓ مخاطب شناسی ✓ خودشناسی ✓ طرح درس ✓ برنامه‌ریزی
	بعد مهارتی	✓ مدیریت کلاس ✓ تدریس اثربخش ✓ نظارت و پایش ✓ ارزشیابی ✓ برقراری ارتباط ✓ سازمان‌دهی ✓ ایجاد انگیزه ✓ تدریس متنوع ✓ ایجاد جو دوستانه ✓ نتیجه‌گیری مطلوب ✓ کار تیمی ✓ تقسیم‌کار ✓ درگیر کردن ✓ برانگیختن حس کنجکاوی مخاطب ✓ ترکیب ارزش‌ها با موضوعات درسی ✓ ایجاد اعتماد به نفس ✓ برقراری نظم و انضباط ✓ ارائه روشن و قابل فهم
	بعد نگرشی	✓ دموکراسی ✓ دانش‌آموز محوری ✓ علاقه به تدریس ✓ یادگیری مادام‌العمر ✓ خودباوری ✓ دگرباوری
	بعد شخصیتی	✓ پاسخگو بودن ✓ انتقادپذیری ✓ انعطاف‌پذیری ✓ وقت‌شناسی ✓ انتظارات معقول ✓ مهربانی ✓ احترام به همه ✓ احساس مسئولیت ✓ شوخ‌طبعی ✓ تفکر و تعقل ✓ حسن خلق ✓ متانت رفتار ✓ تفکر خلاق ✓ حل مسئله ✓ تفکر انتقادی

منابع

- اسمعیلی پور، مرتضی و عبداللهی، شهداد (۱۳۹۸). تبیین روایات دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان در خصوص عوامل مؤثر در مدیریت کارآمد کلاس درس. محل انتشار: اولین همایش ملی مدرسه فردا. محل برگزاری: دانشگاه محقق اردبیلی.
- بادپر، رؤیا و قاسمی، مریم (۱۳۹۴). مروری بر عوامل تقویت‌کننده کارایی معلم. محل انتشار: همایش بین‌المللی روانشناسی و فرهنگ زندگی. برگزارکننده: موسسه سفیران فرهنگی مبین، شهر برگزاری: ترکیه - استانبول.
- بشیری حدادان، کلثوم (۱۳۹۴). ادراک دانش آموزان از ویژگی‌های معلم کارآمد؛ یک بررسی پدیدار شناختی. محل انتشار: همایش بین‌المللی روانشناسی و فرهنگ زندگی. برگزارکننده: موسسه سفیران فرهنگی مبین. شهر برگزاری: ترکیه - استانبول.
- بیاوارا، حمیده و رشیدآبادی، زکیه (۱۳۹۵). صلاحیت‌های معلم اثربخش با توجه به سیره‌ی رضوی. محل انتشار: دومین همایش ملی تربیت معلم، برگزارکننده: دانشگاه فرهنگیان اصفهان.
- پورظهیر، علی تقی؛ امین فر، مرتضی و باقری، سیفعلی (۱۳۸۸). بررسی و مقایسه اثربخشی معلمان جذب شده از نهضت سواد آموزی و معلمان جذب شده از آموزش عالی و مراکز تربیت معلم در دوره ابتدایی. فصلنامه تحقیقات و مدیریت آموزشی، شماره ۲، صفحه ۳۷-۵۶.
- جعفرزاده، محمد رحیم و حاجی عرب، سمیرا (۱۳۹۵). آموزش سواد رسانهای در برنامه های آموزش ضمن خدمت معلمان: ضرورت تربیت معلم اثربخش در قرن بیست و یکم. محل انتشار: نخستین همایش ملی برنامه‌ریزی و تحول نظام آموزشی، برگزار کننده: دانشگاه پیام نور واحد قم.
- خوئینی، پریسا؛ جوادی پور، محمد و روحی میترا (۱۳۹۸). شناسایی مولفه های معلم اثربخش تربیت بدنی و ارزیابی وضعیت آن در مدارس شهر زنجان. فصلنامه رفتار حرکتی، دوره ۱۱، شماره ۳۸، ۲۴.
- رزی، جمال؛ امام جمعه، محمدرضا (۱۳۹۳). الگوی معلم اثربخش پدیده ای مغفول در بهبود کیفیت یاددهی - یادگیری دوره ابتدایی. محل انتشار: نخستین همایش ملی علوم تربیتی و روان شناسی، برگزار کننده: شرکت اندیشه سازان مبتکر جوان مرو دشت.
- رزی، جمال؛ امام جمعه، محمدرضا و احمدی، غلامعلی (۱۳۹۶). ارائه مدلی برای معلم اثربخش و بررسی تناسب آن با استلزامات اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش ایران. فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی. سال ۱۴، دوره ۲، شماره ۲۸ (پیاپی ۵۵)، صفحه ۱۴-۱.
- زمانی، رویا و آهنگری، سعیده (۱۳۹۴). ویژگی های یک معلم زبان انگلیسی کارآمد از دیدگاه دانشجویان. پژوهش های آموزشی و کاربردی زبان انگلیسی. دوره ۸، شماره ۱۶، صفحه ۱۹۹-۲۲۰.
- سیحانی نژاد، مهدی و زمانی منش، حامد (۱۳۹۱). شناسایی ابعاد معلم اثربخش و اعتبار سنجی مولفه‌های آن توسط دبیران دوره متوسطه شهر یاسوج. فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی. سال ۹، دوره ۲، شماره ۵ (پیاپی ۳۲)، ۶۸-۸۱.
- عقیلی، جلیل (۱۳۸۸). بررسی ویژگی های معلم اثربخش از دیدگاه معلمان و دانش آموزان پسرانه مقطع متوسطه شهر نور. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شهید بهشتی.
- قبادپور، محبوبه و جبلی، حسین (۱۳۹۶). ویژگی های معلم اثربخش قرآن و حدیث در نظام جامع آموزه های اسلامی. محل انتشار: همایش کشوری دانش موضوعی-تربیتی (دانش آموزش محتوا): آموزش دینی و قرآن ابتدایی، محل برگزاری: قم - دانشگاه فرهنگیان.

- محمودی، امیرحسین (۱۳۷۷). بررسی ویژگی‌های معلم اثربخش. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تربیت معلم.
- نیکنامی، مصطفی (۱۳۷۹). مقایسه ویژگی‌های معلمان خوب و اثربخش. فصلنامه روان‌شناسی و علوم تربیتی، دوره ۲، صفحه ۱۸-۷.
- نیکنامی، مصطفی و کریمی، فریا (۱۳۸۸). صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان آموزش عمومی و آرایه چارچوب ادراکی مناسب. فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی. دوره ۲۳، شماره ۲۳، صفحه ۱-۲۲.
- Anderson, Lauren Double. (2007). Increase the efficiency of teacher (Ali Rauf and Munira Rezai translation). Tehran: Ayizh. [Persian].
- Badau, K. M. (2016). Teachers Classroom Management Practices for Increasing Effectiveness in Climate change in Nigeria. Social Sciences Research Journal, 3(1), 43-50.
- Cimer, A. (2007). Effective teaching in science: A review of literature. Journal of Turkish Science Education, 4(1), 20-44.
- Darling-Hammond, L& Bransford.M. (2006). constructing 21st-century teacher education, Journal of Teacher Education, 57(3), 300-314.
- Frick, Theodore.W. (2012). Dimensions of Educational Quality. Department of Instructional Systems Technology School of Education: Indiana University Bloomington.
- Huntly, Helen. (2008). Teachers' Work: Beginning Teachers' Conceptions of Competence, Thesis, and Central Queensland University. The Australian Educational Researcher, 35(1), 125-145.
- Koster, Bob; Mieke, Brekelmans; Fred, Korthagen & Theo, Wubbels. (2005). Quality requirements for teacher educators, Teaching and Teacher Education, 21(2), 157-176.
- Lui, S, Meng, L. (2009). Perceptions of Teachers, Students, and Parents of the Characteristics of Good Teachers: A Cross-Cultural Comparison of China and the United States. Educational Assessment, Evaluation, and Accountability, 21(6), 313-328.
- McArdle, K., & Coutts, N. (2003). A strong core of qualities – a model of the professional educator that moves beyond reflection. Studies in Continuing Education, 25(2), 225-237.
- Moon, Bob. (2002). Teaching, Learning and the Curriculum in Secondary Schools, Routledge, Falmer.
- Pavri, Shireen. (2012). Effective Assessment of Students: Determining Responsiveness to Instruction. New Jersey: Pearson Education, Inc.
- Strange, J. H. (2007). Qualities of Effective Teachers (2ND ED). Alexandria, VA: Association FOR Supervision AND Curriculum Development.
- Strong, M, Gargani, J & Hacifazlioglu, Ö. (2011). Do We Know A Successful Teacher When We See One? Experiments in the Identification of Effective Teachers. Journal of Teacher Education, 70(13), 1-16.
- Taheri, Morteza, Arefi, Mahboobeh, Pardakhtchi, Mohammed Hassan, Ghahremani, Mohammed. (2012). exploring the professional development process of teachers in teachers training centers: grounded theory. The journal of education innovations, 45, 149-176. [Persian].
- Trehearn, Mary K. (2010). Practicing What We Teach: Effective Professional Development For Educators. Doctoral Dissertation, Saint Mary College.
- UNESCO. (2015). Education for all 2000-2015: Achievements and challenges. Paris: UNESCO.